

Farklı Psikoterapi Ekollerinin Sanat ve Yaratıcılığa Yaklaşımları

Dr. Nurhan Eren

İnsanda yaratıcılık, iki aşamalı bir süreç şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Başlangıçta, hayal gücünün yaratıcı etkinliğinin bir sonucu olarak içsel imgelerin oluşumu şeklinde, ve taştan, metalden, seslerden, sözcüklerden, vücut hareketlerinden, boyalardan oluşan, yani, imgesel içeriği taşıyan biçimlendirmeye. Ki bu yol, içte olanın sembolik dışavurumu yoluyla diğerleriyle iletişimi sağlayan bir araç oluşturmaktadır

Aslında yaratmayı tartışmak güçtür. Tam olarak, neden bazıları diğerlerinden daha yaratıcı, daha imajinatiftir bilinmez. Ancak çok sayıda teorisyen, insanın ruhsal yaşantısı ile derinden ilgili olan sanat ve yaratıcılığı psikolojik olarak ele alma eğilimi göstermiştir. Fakat bu eğilimi psikoanalitik ve deneysel yöntemlere oturtan görüşler yenidir.

Psikoanalitik ekolü kuran S.Freud, (1856-1939) ünlü sanatçıları, onların eserleri üzerinde tartışmalar yaparak inceler. Analitik görüş, izlenim, rüyalar, bilinç, fantazyaya, imajinasyon, dikkat sorunları üzerinde yoğunlaşır.

Freud' a göre psikanalitik açıdan yaratıcılık, sorunlara yeni ve geçerli çözümler bulabilme yeteneğidir. Bu aynı zamanda çekici, ikna edici ve anlamlı özellikler taşıyan imgesel ürünler yaratma becerisidir. İmgelem (imagination) ise gerçekte varolmayan nesne ve olayların tasarımlarını kavrama sürecidir. Gerçekdışı, uydurmaca, kurmaca türündeki tasarımları üreten bu süreç, daha önce hiç düşünülmemiş sorunlara ve gereksinimlere yanıt verir. Çocuklukta başlayan ve temelde biyolojik süreçler ve etkileşimlerle ilişkili olan ve simgesel dönüşüme uğrayan bilinçdışı fantazi, bütün düşünce ve duyguların altında yatan yaratıcı etkinliğe işaret eder. Freud, yaratıcılığın, bastırılmış seksüalite ve saldırganlıktan kaynaklandığını ileri sürmekte ve yasaklanmış dürtülerin yüceltilmesi biçiminde süblimasyon teorisiyle açıklamaktadır. Freud, bilimsel araştırmanın kökenini fallik fiksasyon ve bastırılmış hostilite, sanatsal yaratmanın kökenini ise oral fiksasyona bağlamıştır.

Ernst Kris ise, Freud'un teorisinde modifikasyon yaparak sanatta görülen regresyonun fiksasyona bağlı olmadığını, geçici, dönüşlü, ve kontrol edilebilir olduğunu belirtir. 1952'de oldukça kabul gören " ego hizmetinde regresyon" teorisini ileri sürmüştür. Kris bu teorisinde, egonun mantıkdışı/öncesi birincil düşünce süreçlerine gerileyip, hemen ardından ikincil düşünce sürecine ve mantığa geri döndüğünü ve birincil düzeyin ham madde ve veri kaynağı oluştururken ikincil düzeyde verileri kullandığını varsaymaktadır.

Melanie Klein'in görüşlerinin etkisi altında, yaratıcılığın depresif ya da şizoid bir yapısal ortamda ortaya çıktığını öne süren görüşler olmuştur. Bu görüşlere göre, yaratıcılığın ya yıkıcılık veya fantazilerle, bir onarım yapma çabasıyla olduğunu, ya da bazı şizofrenlerde görülen sanrsal sistem oluşumuna benzediğini kanıtlama denemeleri yapılmıştır.

Daha sonra bu alanda **Ernest Jones, Carl Gustav Jung, Alfred Adler, Otto Rank** gibi isimler, sanat yapıtı aracılığıyla sanatçının bilinçaltının temellerini ortaya çıkarmaya dönük görüşler ileri sürmüşlerdir.

Ernest Jones'a göre gerçek simgeleştirme, baskılayıcı eğilimler ile baskılananlar arasındaki intrapsişik çatışmadan doğar. Ona göre yalnızca baskılanan simgeleştirilir ve bu süreç tamamiyle bilinçdışıdır.

Otto Rank, sanat eserinin yaratımında Oidipus kompleksinin önemli bir yeri olduğunu vurgularken, yalnız bilinçaltının değil bilincin de bunda payı olduğunu öne sürer.

Adler'in en göze çarpan kavramı "yaratıcı self" tir.

Jung ise yaratıcılığı, tüm insanlığın mirasını oluşturan kolektif bilinçdışının ürünleri olarak görür. Bunlar evrensel semboller olarak sanat ürünlerine yansımaktadır. Bilinçdışı süreçlerin belirtilerini Jung, resimlerdeki kaotik çok yönlülükte, resimdeki düzende, açık ve koyunun kontrastında, üst ve altın,sağ ve solun zıtlığında izlemektedir. Bütün bu fenomenlerin ortaya çıkış ve görülme sıklığı, bizim için bilinçdışı olan düzenleyicilerle

yönlene fantazimizle, insanlığın arkeoloji ya da etnoloji yoluyla ortaya çıkarılabilen bütün ruhsal deneyimi arasında bir köprünün var olduğunu göstermektedir.

Sanata ve yaratıcılığa deneysel psikoloji açısından yaklaşan bir diğer akım ise, algılama olayı ile ilgilenen "**Gestalt**" okuludur. Algılama işlemi, çevredeki eşya ve olayların bünyeleşmiş bütünler halinde kavranmasını sağlayan psikolojik bir olgudur. Algılama sorununu, en kaba çizgileriyle açıklığa kavuşturabilmek için, önce fizyolojik bir problemi, yani, duyularla, algılanan izlenimlerin hangi yollardan geçerek zihne işlediğini bilmek gerekir. Görülen nesnelerin, gözün ağ tabakasındaki kopyalarının ne ölçüde gerçekleştiği oldukça karmaşık bir fiziksel sorundur. Başta göz olmak üzere, bütün duyu organlarımız bu kayıtları beyne tekrar yollayarak bir yoruma açık tutarlar. Bu duyu aktivitesi, vizyon, renk, form vb. birikmesiyle üretilir. İnsan, algı ve duyu tarzlarını, ilişkide olduğu çevre ile koordine etmek üzere, bebekliğin erken aylarından başlayarak algılamaya, tanımaya başlar. Tanımayla birlikte, belirli kişi ve eşyalar, ötekilere göre özel anlamlar yüklenir. Eşyalar, kişi ve nesnelere özellikle ve önemlerine göre derece derece bilinçaltına girerler. Bu hiyerarşi, tanıma ve kişiliğin oluşumunda, belirli objeleri, belirli bir bütün içinde kavramayı sağladığı gibi, belirli mekan ve bütünlükler o bütün içinde yer alan figürleri daha çabuk algılamayı sağlar. Özellikle tanıma faaliyeti, çizgi ve renklerin sembolik değerlere dönüşmesini sağlar. Böylece bir bebek için anne ve babanın yüz çizgileri, bir eşyanın şekli, rengi tanıyan ve bilinen renkler olur. Çizgi ve renklerin sembolik değerleri kazanması, bunları birer anlatım aracı biçimine dönüştürür. Yaratıcılık, sanatın konusu olmazdan önce, insanın psişik yapısında gerçekleşen bir işlemdir ve görüntüsü ve biçimleri mevcut olan zihinsel malzemeye dayanmaktadır. Organik bozukluklarda ve algılamanın bozulduğu psikotik durumlarda kişinin yaratım faaliyetindeki bozulmalar onların çizimlerinde görülmektedir.

Ayrıca hümanistik, davranışçı ve kognitif yaklaşımlar çerçevesinde de sanatı kullanım alanları gelişmiştir. Bu yaklaşımların kendi kuramsal önermeleri doğrultusunda çeşitli biçimlerde sanat terapide kullanılmaya başlamıştır. Ancak sanatı psikoterapötik bir araç olarak kullanan bütün yaklaşımlar, yaratma sürecinin bilinçdışı niteliğiyle bağlantılı olarak psikodinamik görüşlere hep daha yakın olmuşlardır.